№ 50. ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 12. 1874 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 12. № 50.

ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 5 րուբլ, կէս տարվանը 3 րուբլ։

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը և պ. Ծատուրեանի խանութում։

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ, Редакція „Мшакъ."

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 9—12 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից)։

Յայտարարութիւնները ընդունվում են ամեն լեզվով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառից մի կոպէկ։

PAYS ÉTRANGERS

S'adresser pour les annonces et les abonnements à MM. BOUÊT et C-o (Office de publicité) 23, rue de la Chaussée-d'Antin.
P A R I S.

Գալուց 1875 Թւին
«ՄՇԱԿ»
Կը հրատարակվի նոյն պրօգրամայով
Տարեկան գինը 5 րուբլ
կէս տարվանը 3 ր։
Բացի խմբագրութիւնից կարելի է գրվել և պ. Ծատուրեանցի խանութում։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Պետութիւն և ընտանիք.—Ներքին տեսութիւն. Քաղաքային վարչութեան ձայնաւորների ժողովը դեկտեմբերի 8-ին. Հարկաւոր ծանուցումն. Նամակ Աստրախանից. Նամակ Շամախուց. Նամակ Բագուից. Ներքին լուրեր.—Արտաքին տեսութիւն. Սպանիայի ներքին պատերազմը. Նամակ Գէօտտինգէնից. Նամակ Բերլինից.—Խառն լուրեր.—Յայտարարութիւններ.—Տեղեկացոյց.

ՊԵՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԸՆՏԱՆԻՔ

1855 Թւականից սկսած Ռուսաց տէրութիւնը անդադար վերանորոգում է իր հպատակների հասարակական կեանքը։

Յաշւենք կարճ կերպով, ինչքան և ինչ գլխաւոր փոփոխութիւններ արեց նա 20 տարվայ ժամանակամիջոցում։

Ստրուկներին ազատեց (1861), մարմնական պատիժները վերցրեց (1863), տուեց նոր դատաստանական օրէնսդրութիւնը (1864), տպագրութեան մասին կանոններ հրատարակեց (1865), զինուորական դատաստանների դրութիւնը վերանորոգեց (1867), քաղաքային ինքնավարութիւնը մտցրեց (1870) և վերջապէս յայտնեց ընդհանուր զինուորագրութիւնը։

Եթէ մենք ուշադրութեամբ քննենք այդ վերանորոգութիւններից իւրաքանչիւրի էութիւնը առանձնապէս,—կը համոզվենք, որ նոցա մէջ կայ մի բարոյական կապ, որ նոքա ամենքը ձգտում են մի ուղղութեան, մի նպատակի՝ այն է ոյժ տալ պետութեան մէջ մարդի, քաղաքացու անհատական զարգացմանը։

Ի՞նչ սկզբի վրա է կայանում ստրուկների ազատութիւնը,—անհատական ազատութեան սկզբի վրա։ Ի՞նչ նպատակ ունէ մարմնական պատիժների վերցնելը,—մարդի, բարոյական էակի, անհատութեան պաշտպանելը։ Ի՞նչ նշանակութիւն ունէ տպագրական ազատութիւնը,—մարդի անհատութեան իրաւունքի ազատ զարգացումը....

Երբ որ մարդս իրաւունք ունէ բարոյական և նիւթական անկախութեանը ձգտելու,—նշանակում է որ նա իրաւունք ունէ ձգտել դէպի անհատական կեանքը։ Երբ մի տէրութիւն կամենում է քաղաքացու աշխատանքը, նրա համոզմունքը, նրա հաւատը, նրա հասարակական կեանքը ապահովացնել,—այդ նշանակում է, որ այն տէրութիւնը իրան նպատակ է դրել նպաստել իր պետութեան սահմաններում մարդի անհատական զարգացմանը։

Այդ տեսակ հանգամանքներում, միթէ՞ իրանք քաղաքացիք, բաւականանալով տէրութենից տուած վերանորոգութիւններով, պիտի անգործ մնան, կամ պէտք է իրանց կողմից բոլոր ջանքը գործ դնեն յարուցած վերանորոգութիւններին նպաստելու։

Եթէ կատարվում են վերանորոգութիւններ, բայց այդ վերանորոգութիւններ ընդունողների, քաղաքացիների կողմից չէ լինում պատրաստութիւն, և չէ յայտնվում ձգտումն սեփականացնել և յաջողեցնել տուած վերանորոգութիւնները, չէ երևում ընդունակութիւն օգուտ քաղել ստացած իրաւունքներից,—ամենալաւ վերանորոգութիւնը կարող է ապարդիւն մնալ։

Եթէ մի հասարակութեան մէջ մտցրած է մի վերանորոգութիւն, նրան շնորհված է մի իրաւունք, իսկ միւս կողմից մենք տեսնում ենք որ հասարակութեան կեանքը լի է նախապաշարմունքներով, որ նրա ընտանեկան կեանքը հիմնված է կամայականութեան և վայրենի բռնաւորութեան վրա,—մենք այն ժամանակ, ցաւելով ստիպված կը լինենք խոստովանել, որ մտցրած վերանորոգութիւնների սկզբունքը անպտղաբեր հողի վրա պիտի ընկնեն, պէտք է խեղդվեն հասարակութեան և ընտանիքի անտարբերութեան և բարոյական ընդդիմադրութեան պատճառով....

Մի կողմից պետութեան վերանորոգութիւններ,—իսկ միւս կողմից հասարակութեան և ընտանիքի յետադիմութիւն....

Անկարելի է իրան երևակայել որ պետական վերանորոգութիւնները կարողանային որ և է օգուտ բերել, կարողանային խոր արմատներ գցել, մինչև որ հասարակութեան մէջ կը լինի արդար հասարակական կարծիքի բացակայութիւն, կը տիրապետի խաւարապաշտ հասարակական կարծիքի ճնշում և ընտանիքի մէջ կը թագաւորէ ստրկացնող ոգին.... այդ հանգամանքներում ամեն պետական վերանորոգութիւն ապարդիւն է...։

Ընտանիքը և հասարակութիւնը պիտի դաշնակիցներ լինեն ամեն վերանորոգութեան, պէտք է իրանց շրջանի մէջ զարգացնեն այն սկիզբները, որք անհրաժեշտ են յիշված վերանորոգութիւնների իրագործմանը։ Իսկ եթէ այդ երկու զօրութիւնները հակառակ կը գործեն,—բոլոր վերանորոգութիւնները զուր են։

Ի՞նչ պէտք է անենք որ մեր մէջ մարմնացնենք ազատ վերանորոգութիւնների սկզբունքը՝ նախ և առաջ մեզ ինքներիս անդադար և խստութեամբ քննադատենք, ներողամիտ չը լինենք դէպի մեր սեփական պակասութիւնները, քննադատենք այն մեր ընտանեկան երևոյթները, որք արգելք լինելով նոր սերունդի անհատական զարգացման, ակամայ դառնում են հասարակական և պետական ամենաազատամիտ վերանորոգութիւնների աճման համար ընդդիմադրական զօրութիւն....

Քննադատենք մանկավարժութեան այս և այն միջոցները, որք ընդդէմ են մարդի առողջ անհատական զարգացման....

Քննադատենք հասարակական պակասութիւնները...

Որո՞նք են այդ գործունէութեան գլխաւոր շրջանները, որո՞նք են այդ անձնաքննութեան գործիչները։

Մի կողմից՝ ընտանիք և ուսումնարան։

Միւս կողմից՝ լրագրութիւն և թատրոն։

Մի բան երբէք չը մոռանանք՝ մինչև որ մարդը չը հրաժարվի իր հասարակական նախապաշարմունքից և ընտանիքի մէջ անտանելի կամայականութեան և բռնաւորութեան սովորութիւններից, մինչև որ նա ուրիշի անհատութիւնը ճնշի կամ չը պատւի,—նա չէ կարող լինել և ամբողջ պետութեան օգտաւէտ քաղաքացի։

Ճնշումը և բռնաւորութիւնը չեն կարող դաշնակից լինել վերանորոգութեան։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ՁԱՅՆԱՒՈՐՆԵՐԻ ԺՈՂՈՎԸ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 8-ԻՆ

Դեկտեմբերի 8-ին հաւաքվեցաւ քաղաքային վարչութեան դահլիճի մէջ ձայնաւորների ընդհանուր ժողովը, քաղաքագլխին ընտրելու նպատակով։ Համաձայն քաղաքային կանոնադրութեան քուէարկութիւնը պիտի լինէր գաղտնի, իսկ առաջարկութիւնները, ինչպէս անցեալ ժողովում վճռվեցաւ, պիտի լինէին տոմսակներով և ոչ թէ բերանացի։

Այնու ամենայնիւ ձայնաւոր պ. Զուպկէլի, խօսք խնդրեց և իր կանդիդատ, իշխան Թումանովին առաջարկելով մի երկար ճառի մէջ, ցոյց տուեց թէ աւելի յարմար անձն քան թէ իշխանը, չէ կարելի գտնել, որ արդէն փորձով և քանի մի տարվայ գործունէութեամբ քաղաքային կառավարութեան ասպարիզում, մօտիկ ծանօթ էր քաղաքիս գործերի հետ։

Եթէ օրէնքի զօրութեամբ քուէարկութիւնը պէտք է գաղտնի լինի, ինչպէս և վճռվեցաւ կատարել ներկայ ժողովի մէջ, ուրեմն մեր կարծիքով բերանացի ցոյց տալ այս կամ այն կանդիդատի արժանաւորութիւնը ոչ թէ միայն անտեղի է, բայց և հակառակ օրէնքի ոգուն։ Սորա անյարմարութիւնն այն է, որ կանդիդատներին բարձրաձայն գովելով, անհնարին է մի և նոյն ժամանակ ցոյց տալ և նրանց պակասութիւնները։ Գուցէ կային ձայնաւորների թւում և այնպիսիներ, որք կը կամենային հակառակել պ. Զուպկէլին, բայց նրանց համար այդ անհնարին էր անել։ Ուրեմն այդպիսի ճառ, մէկ տեսակ ճնշումն էր, որ ներգործած էր ժողովի հասարակական կարծիքի և ձայնաւորների ազատ համոզմունքի վրա։

Մի քանի ճառերից յետոյ առաջարկվեցան տոմսակներով մի քանի կանդիդատների անուններ, որոնց թւում և բաւական շատ առաջարկութիւններ իշխան Թումանովի համար։ Պ. Նախագահ (քաղաքագլխի պաշտօնակատարը) յայտնեց որ իշ. Թումանովը հրաժարվում է քուէարկութենից և կարդաց նրա հրաժարական նամակը։

Բայց այնու ամենայնիւ ձայնաւորների մեծ մասը պահանջեց որ իշխ. Թումանովը քուէարկվի....

Իսկ երբ պ. Խանջիեվը հրաժարվեցաւ քուէարկութենից, ժողովը հակված էր ընդունել նրա հրաժարականը։

Օրէնքով ով որ թագաւորական ծառայութեան մէջն է գտնվում, իրաւունք ունէ հրաժարվել հասարակական պաշտօնի վրա քուէարկութենից՝ թէ իշ. Թումանովը թէ պ. Խանջիեվը երկուսն էլ ծառայութեան մէջն են։ Ուրեմն եթէ առաջինի հրաժարականը չը պատւեցին և ստիպեցին քուէարկել,—ինչի՞ միւսին չը պէտք է քուէարկէին, և ինչի չը քուէարկեցին այն անձանց, որք առաջարկված լինելով և ծառայութեան մէջ չը գտնվելով, իրաւունք էլ չունէին հրաժարվել քուէարկութենից....

Քուէարկութեան հետևանքը այս էր՝ իշխ. Թումանովը ստացաւ 41 ձայն, 67 ձայնից իսկ պ. Խանջիեվը 34 ձայն 66 ձայնից։

Եթէ իշխ. Թումանովը կրկնէ իր հրաժարականը, այն ժամանակ պ. Խանջիեվը պէտք է ընտրված համարվի։

ՀԱՐԿԱՒՈՐ ԾԱՆՈՒՑՈՒՄՆ

Անցեալ ամի սեպտեմբեր ամսեան յայտարարութեամբս, որ բաժանեցաւ „Մշակի" հետ, ես խոստացած էի հետզհետէ տպագրել իմ հանգուցեալ ծնողիս Մսերայ Մ. Մսերեանց կրօնական դասատետրը, ընդ որս նաև նորա „Եկեղեցական պատմութիւնը", որոյ վերայ դասատուութիւն էր լինում Լազարեան ճեմարանում։

Այժմ պարտաւորուած եմ 'ի նորոյ ծանուցանել սիրելի ազգայնոցս՝ թէ ես գլխաւորաւ երկասիրութիւնքը, որք արդէն գրաքննական ժողով քննուած և տպագրութեան համար պատրաստ են, 'ի պատճառս „Մանր Ուսմունք ազգային եկեղեցական պատմութեան" նորատիպ մատենիկի՝ իմ և էջմիածնական „Արարատ" ամսագրի մէջ՝ ծագած վիճաբանութեան, ես և 'ի պատճառս չունենալոյս ամենևին յոյս, որ գլխեալ դասագիրքը՝ գտնի նոցա տպագրութեան՝ մեր Հոգևոր Տեսչութիւնն ընդունէ որպէս հրահանգ մեր ազգային և հոգևոր դպրոցներում, հարկադրուած եմ առ ժամանակ մի անտիպ թողուլ, նորանոր վնասուց մէջ չանկանելու համար, ես և՝ թէ ես՝ 'ի տեղի սոցա՝ պատրաստեցի և շուտով կսկսեմ տպագրել իմ ծնողիս այլ երկու մեծահատոր երկասիրութիւնքը, այն է՝ առաջին „Պատմութիւն Կաթողիկոսաց Էջմիածնի 'ի Սիմէօնէ մինչև ցՅովհաննէսը", և երկրորդ նորա „Նամակագրութիւնքն յամէն 1830 մինչև ց1873", որ լի է պատմական, գրականական և ազգային տեղեկութեամբք։

Զարմայր Մ. Մսերեանց

ՆԱՄԱԿ ԱՍՏՐԱԽԱՆԻՑ

Այս Նոյեմբերի 5-ին առաջին անգամն էր, որ մեր Հաշտարխանն ունեցաւ մի համազգային ժողով։ Թէպէտ հրաւիրված 500 մարդու փոխարէն ներկայ էին միայն 130 ի չափ անձինք, բայց այդ ևս մեծ բան էր մեզ համար. մենք ընդհանուրին վերաբերեալ հարցին սովոր չենք բացի սառնութիւնից այլապէս նայել։ Իրողութիւնը հետևեալումն է։

Ի վաղուց մեր Հաշտարխանու Հայերն ունէին մի գումար 100,000 ի չափ կամ աւել պակաս։ Դրա հոգաբարձութիւնը տարեկան մի քանի մանէթ այդ գումարի տոկոսից սահմանել էր մի քանի չքաւորների տալ և դրանով վերջանում էր նոցա գործունէութիւնը։

Մեր սրբազան առաջնորդ Վեհապետեան արքեպիսկոպոս Գէորգի միջնորդութեամբ այս տարի յուլիսի 12-ին Բարձրագոյն հաստատութեամբ շնորհված է Հաշտարխանու Հայերին մի կանոնադրութիւն, այդ գումարը աւելի օգտաւէտ կերպիւ գործ դրվելու, օրինակ՝ ծխական ուսումնարաններ, աղքատանոցներ և այլ աստուածահաճոյ շինուածքներ հիմնելու և այլն։

Հաստատված կարգադրութեան զօրութեամբ այդ գործի վարչութիւնը յանձնվում է վեց անձանց. երկու երեսփոխանաց քաղաքիս, մի առաջնորդից ընտրուած սրբազնագործ պաշտօնէի և երեք Հաշտարխանու ծխական ժողովրդից քուէարկութեամբ ընտրեալ անձանց։ Այս երեկոյեան ժողովքի նպատակը այդ երեք անձանց ընտրելն էր։

Տէր Յովսէփ Բունեաթեան, առժամեայ նշանակված, կանոնադրութիւնը կարդալովը և ինքնբոյն յարմար մի կարճ ատենախօսութեամբը բացվեցաւ ժողովը։

Համաձայն կանոնադրութեան բ. յօդուածին վիճակաւորից կարգած տասն անձինքներից կաղ-

մուած յանձնաժողովը իւր մէջ նշանակած է եղել յառաջուց՝ հրաւիրել միայն 326 մարդ. իսկ յետոյ այդ յանձնաժողովի երկու անդամքը պ. պ. Դաղաչեանց և Համազասպեանցը յայտնած են եղել իրենց վարկումը առաջնորդին գրաւոր փոխանակ 326 հրաւիրել ևս 174 մարդ, ընդ ամէնը 500 անձն, որոց թիւումը լինէին և Հաշտարխանում գտնված օտարական Հայերից։ Առաջնորդն ևս իւր կողմից հաստատել է մակագրութեամբ և վերջինը։

Այս բանը, ինչպէս երևում է հաճելի չէ զլանվել յանձնաժողովի մնացեալ ութն անդամոցը և պարոն Էլիազեանցը իբրև մի անգամ այդ ութից իւր և ընկերաց կողմից յայտնեց, որ այս ժողովը ապօրինի է և վերջին ցուցակով հրաւիրվածները իրաւունք չունեն մնալու կամ ձայն տալու։

Խնդիրն առաւ երկպառակութեան կերպարանք. փոքր մասն այդ ութն անդամոց հետ, բաղկացած համարեա մինչև ցարդ մեզ վրա ազդական արտօնութիւն վայելող պարոններից, պաշտպանում էր Էլիազեանցի կարծիքը և պահանջում կամ նստի փակվելը և կամ նոր ցուցակով կոչվածների դուրս գնալը, իսկ բազմութիւնը և գլխաւորապէս երիտասարդութիւնը և ժողովուրդը վաւեր և օրինաւոր էին համարում առաջնորդի վերջին անգամ հաստատած ցուցակը։ Երկու կողմից էլ աղաղակ և չփոթ բարձրացաւ։

Ի զուր ատենակալի մի քանի անգամ զանգահարութիւնը կամենում էր վերջ տալ աղաղակին, ոչ ոք միմեանց չէր լսում, այդ ազնիւներից ոմանք թէև մինչև անգամ սպառնում էին և հրամայում էին ժողովրդին լռել (молчать,) բայց Հաշտարխանու հասարակութիւնը հասկացել էր իւր իրաւունքը և ունք էլ չէր դնում նոցա սպառնալիքներին։

Այս խառն չփոթի ժամանակը ատենակալ հայր Բունեաթեանցը չտապեց հարցնել վիճակաւորի կամքը և նրա ատենադպրի բերանով յայտնեց նորին բարձր սրբազնութեան վճիռը, որով պատուիրվում է ընտրութիւն անել անպատճառ անխտիր բոլոր հրաւիրուածներով.

Այստեղ բազմութեան երեսը փայլեցաւ ուրախութեամբ, իսկ յանձնաժողովի անդամք դժգոհութիւն ցոյց տուին։ Ոմանք բոլորովին չմնացին, այլք լռեցին։

Այժմ զարթնեցաւ խնդիրը. արկղով, թէ թղթով լինի ընտրութիւնը։ Այս մասին քուէարկութիւնը վերջ տվեց բանին՝ 86 քուէով ընդդէմ 30-ի վճռվեց տոմսակով ընտրութիւնը և բազմութեամբ ձայնի ամենից աւելի ձայն ստացան հետևեալ երեք պարոնները՝ Մկրտիչ Բուրժալեանց ուսումնական երիտասարդը 78 ձայն, Խաչատուր Դաղաչեանց 51 ձայն և Համազասպեան 49 ձայն։

Բազմութիւնը շատ գոհ մնաց թէ ընտրութիւնից և թէ առաջնորդից, ստորագրեց համախոսական թերթը և յանձնեց ատենակալին և երկու երեսփոխանացը իրենց յաջորդութեամբը առաջի առնել իրենց կամքը համաձայն կանոնադրութեան առաջնորդի հաստատութիւնն և ցրվեցաւ։

Միւս օրը լսում ենք, որ հայր Բունեաթեանը տեսնելով որ իւր երկու ընկերքը՝ պարոն երեսփոխանները չեն ստորագրում յաջորդութիւնը, համախոսականը ներկայացրել է առաջնորդին առանց յաջորդութեան։

Այժմ լսում ենք, որ յանձնաժողովոյ այդ պարոն անդամները կրկին կամենում են խառնակութիւն ձգել, ցանկալով նոր ժողով իւրեանց ցուցակով կոչվածներից բաղկացած։

Այս անախորժ լուրը մեծ չփոթ է ձգել մեր Հաշտարխանումը, մեծ տրտունջ է զարթնել հասարակութեան կողմից ընդդէմ յանձնաժողովի անդամոց և որ նոյն է ազդական դասուն. շատ գործակատարներ թէպէտ առերես լուռ են մընում իւրեանց հացից կտրվելու երկիւղից, բայց ծածուկ համաձայն են ժողովրդի հետ և բաւական ընտրութիւնից։ Շատերն էլ կոչվածներից ցաւում են իւրեանց չգնալու համար և զարմանք էլ չէ սոցա չգնալը. Երբ է Հաշտարխանը այդքան բազմութիւն Հայերի ընդհանուրի հարցումը այդպէս միաձայն ժողովել, որ այժմ լինէր. դեռ եթէ ուղիղն ասենք մեզ համար անհասկանալի է թւում այս անգամի այսպէս եռանդոտ այս գործին մատչելը։ Մինչ ցայսօր մենք լսած և տեսած ենք որ հինգ կամ տասը մարդ են եղել միշտ մեր ամեն ազգային գործերի ղեկավարները. երեսփոխան, հոգաբարձու, կառավարիչ և այլն այդ ազնիւներն են եղել և հիմա յանկարծ եկել է օր, որ պիտի ոչ միայն իւրեանց ձեռքից թողնեն այդ պատուելի պաշտօնները, այլ և ստիպվեն հաշիւ տալ ժողովրդին։

Թէպէտ մեզանում երեսփոխաններ ընտրվում են երեք տարով, բայց իրօք մշտնջենաւոր են նոքա։ Սուրբ Պօղոս և Պետրոս եկեղեցւոյ երեսփոխանութիւնը մեր պապերից լսել և ցարդ պ. Սէրգեևեանց տան վրա ենք տեսել, որդւոց յորդի և պիտի խոստովանել, որ արժան է դոցա, իւրեանց այդ եկեղեցւոյ վրա ունեցած երախտիքի և իւրեանց պաշտօնը բարեխղճութեամբ կատարելու համար. Նմանապէս պարոն Էլիազեանցի երեսփոխանութեան չգիտեմ երկրորդ թէ երրորդ եռամեակն է։ Այս պարոնի վրա ոչ միայն բերանացի տրտունջ կայ ժողովրդից, ոչ միայն լրագիրները մի քանի անգամ հրատարակեցին հասարակութեան կարծիքը, այլ մինչև անգամ մեր ծխական ուսումնարանների հոգաբարձութիւնը և տեղական հոգևոր իշխանութիւնը զանգատներ են գրել Վեհափառ Կաթողիկոսին, որ նա զլանում է Վեհափառի հրամանաւ նշանակված եկեղեցական գումարից տալ ժողովրդի մանուկների կրթութեան փողը, բայց էլի մեր անտարբեր և սառը ժողովուրդը թողնում է սրան իւր պաշտօնի մէջ, որով մի ուրիշ մեծ պաշտօն էլ է աւելանում, այն է համաձայն կանոնադրութեան աղքատաց փողի հոգաբարձութեան իրաւունքը. Նշանակում է որ, եթէ մինչև հիմա ուսումնարաններն են զրկվում իւրեանց ստանալիք թոշակից, այսուհետև սրա շնորհիւ և աղքատներն օգով կը կտրեն։ Ասենք թէ մենք մեղաւոր ենք մեր սառնութեամբը պարոն Էլիազեանցին իւրեան պաշտօնումը կրկին հաստատ թողելումը, մինթէ ինքը պարոնը գիտելով ժողովրդեան տրտունջը բարւոք է համարում մնալ, մանաւանդ որ, ինչպէս շատերն իրանից լսել են, ինքը ոչ միայն նիւթական օգուտ չունի այլ և վնասվում է։ Մենք չենք կարողանում հասկանալ այս վերջին բաների մեկնութիւնը։

Ահա սոյն այս պարոն Էլիազեանցն է, որ կամենում էր Հաշտարխանցիների իրենց կեանքումը առաջին անգամ հասարակական գործի մէջ այսպէս միասիրտ ցոյց տուած եռանդը մեռցնել։

Տեսնենք ինչպէս կը նայի գործին մեր սրբազան առաջնորդը։ Ասում են որ նա հրամայել է հաշւել ներկայ եղող ընտրողներին և դուրս է եկել, որ յանձնաժողովից կոչված ընտրողներն եղել են 53 մարդ, իսկ երկրորդ ցուցակով հրաւիրվածները 30 հոգի. հետևաբար էլի ըստ ցանկութեան յանձնաժողովի անդամոց ընտրութիւնը վաւեր է. էլ ինչ հարկ կար երկպառակութեան։ Բայց ոչ, ասում է հասարակաց ձայնը. նոցա միտքը ոչ թէ նոր կամ հին ցուցակն էր, այլ ազգային գործերի ղեկավարութիւնը իւրեանց ձեռքից դրանով դուրս սլքվելը տեսնելը։

Ցանկալի կը լինէր մեզ Հաշտարխանցիներիս ծանօթանալ Բարձրագոյն հաստատված կանոնադրութեանը։

Ասումեն որ հասարակութիւնն իւր կողմից խընդիր է ուզում տալ սրբազան առաջնորդին հաստատել իրենց համախոսականը. Թէ ինչպէս կը վերջանայ այս խնդիրը, չգիտեմ։

Բ. Հ.

ՆԱՄԱԿ ՇԱՄԱԽՈՒՑ

Մի ամիս առաջ ճանապարհորդութեանս ժամանակ Շամախի հասայ, որուն պատմութիւնը, երկրաշարժի վերաբերեալ թէև լրագրերի միջոցաւ կարդացած, միայն աչօք տեսած չունէի նորա ինչ վիճակի ենթարկվելը։ Մեծամեծ սրբատաշ քարեայ շինութիւններից շատերը բոլորովին աւերված, ոմանք կիսաւեր և ոմանք յարմատէ քայքայված էին։ Լայն փողոցները որոնցից շատերի վերա դիզված են քանդված տներու քարերը իւրեանց ուղղագծութեամբ յիշեցնում են տարիներէ առաջ չքեղութեան և պայծառութեան մէջ գտնըվելը Շամախու։

Այժմեան Շամախին բոլորովին չէ ներկայացնում այն խուռն բազմութիւնը վաճառականաց և ժողովրդեան շատութիւնը, որ կար երբ նահանգի մայրաքաղաքը դեռ ևս տեղափոխված չէր Բագու, որ ժողովրդեան շատերուն էլ պատճառ եղաւ տեղափոխվել զանազան քաղաքներ՝ Բագու, Ղուբա Դերբենտ և այլն։ Շամախեցիք այդ դառն վիճակը աչքի առաջ ունենալով, դարձեալ չեն զգուշանում գումարներ վատնելու նորէն առաջվանէն աւելի հոյակապ շինութիւններով զարդարել գեղեցկութենէն զուրկ Շամախին։ Աւելի լաւ կը լինէր եթէ փոխանակ մեծամեծ շինութիւներ քար ու կիրով ծանրաբեռնելու, շինվէին հասարակ փայտեայ տներ, որք ծանրութիւն չունենալով աւելի կը դիմանային երկրաշարժի ցնցմանը, քան քար ու կիրով ծանրացած շինութիւնքը։

Շամախում եղած երկու հայ եկեղեցիներից մինը, նորը երկրաշարժից քանդված լինելով, ժամասացութիւնը լինում է միայն հինի մէջ։ Հայ ժողովուրդը շատ փոքր թւով է լինում եկեղեցումը։ Աւետարանականները եկեղեցին ընդհակառակ շատ են յաճախում թէ կանայք, թէ այր մարդիկ, թէ երեխայք։ Թէև նրանց ժողովրդի թիւը չէ բազմանում, չը նայելով իրանց քարոզչի Սարգիս Համբարձումեանցի քարոզներին, սակայն նոցա ջերմեռանդութեամբ անդադար ժողովարան գնալը, որ նոքա սրբազան պարտաւորութիւն են ճանաչում, չէ դրդում հայերու նախանձը, իւրեանց օրինակ առնուլ այն նորահաւատներից։

Հայերի իրանց եկեղեցիէն հեռու լինելը այստեղացիք մեկնում են արժանաւոր հոգևորականների պակասութեամբ։ Ես անձամբ պատահեցայ մի քահանայի, որ փողոցում ինձանից փող էր խնդրում, պատճառ բերելով որ դա մի չունևոր ընտանիքի համար է։ Տէր հօր դէմքը և ուրիշ նշոյլներ աւելի հաւանական էին դարձնում որ այդ փողերը պիտի գործ դնէր իր զուարճութեան համար, որ և հաստատվեցաւ այստեղացիներից։

Անդրէաս եպիսկոպոսի դէպի Պարսկաստան հեռանալէն յետոյ, նորա պաշտօնը վարում է ժամանակաւորապէս Բաղդասար վարդապետը, որի քարոզների աւիթով ժողովուրդը հիացած է։ Նա աշխատում է մեկնել ազգային լուսաւորութեան կարևորութիւնը և մի քանի անգամ քարոզեց եկեղեցականներու տգիտութեան մասին։

Վերջացնելով նամակս, չեմ կարող չը յիշել մի սովորութիւն որ շատ տարածված է Շամախու Թուրքերու մէջ։ Ամենաչնչին պատճառով քաղաքի զանազան թաղեցիք իրար հետ քարէ կռիւ են բռնում։ Իմ ներկայութեամբ օրինակի համար մի թաղի երեխայ մի այլ թաղի երեխայի հետ կռիւ սկսելով, երիտասարդներ, ծերեր երկու կողմից էլ հաւաքվեցան և բարձրացրին կռիւ քարերով, որք բերած էին հետները փէշքերը լեցրած։ Երկու կողմից էլ շատերուն վիրաւորեցին և մի քանիսներուն քարերու սաստիկ հարուածներով մերձ ի մահ պարկեցրին։ Երբեմն հրացաններն էլ երևան են հանում։ Այս դէպքերում ամբողջ բազարի մէջ կեցող ժողովրդեան խուռն բազմութենից և քարերու կարկտաձև թափվելուց 4—5 ժամերով խանութները փակված մնում են մինչ որ լուրը պօլիցիային է համնում, որ պահապաններ ղրկելով, մեծ դժուարութեամբ բաժանումէ կռւողներուն միմեանցից և հանդարտեցնում, նոցանից շատերուն էլ բանտարկելով։

Ս. Գ.

ՆԱՄԱԿ ԲԱԳՈՒԻՑ

Այս յօդուածով կամենում եմ մի կարճ հայեացք ձգել Բագուի հասարակական կեանքի վերա առանց որոշելու ազգութիւնները։

Երկու երեք տարի սրանից առաջ Բագուն իւր առաջուայ դրութիւնից սկսեց փոխուիլ և ստանալ մի նոր կերպարանք։ Թէև մինչև այն ժամանակն էլ նա բաւականին արագ յառաջ էր գնում, բայց այդ յառաջադիմութիւնը չունէր ամենաճիշդ և իսկական ուղղութիւն. այսինքն վերաբերում էր առհասարակ տներ շատացնելուն, քաղաքը գեղեցկացնելուն և ուրիշ սրանց նման արտաքին նորոգութիւններին։ Բայց կրկնում եմ, երեք տարի սրանից առաջ մի նոր ուղղութիւն կարծես ստացաւ Բագուն աւելի ներքին և գոյական։ Սկսուեց կարծես մտաւոր զարգացումը հասարակութեան մէջ։ Հրատարակուեցաւ Բագուի մէջ առաջին անգամ լրագիր Бакинскiй Листокъ անունով, խօսացուեցան հրապարակական ճառեր, յանկարծ Բագուն լքցուեցաւ ուսանողներով, մի նոր զարկ ստացաւ թէատրոնը...

Բայց մի քանի ժամանակից յետոյ լրագիրը դադարեց, հրապարակական ճառերը վերջացան, թէատրոնը թուլացաւ... իսկ ուսանողները մնացին ուսանողներ անունով—հասարակական կեանքին մի նոր զարկ չտուին, մի ուրիշ ուղղութիւն չներշնչեցին նրա մէջ։ Մտաւոր աշխատութիւն, կեանքի հարցեր և առհասարակ ընդհանուրի համար հոգս ու աշխատանքը—մնացին հրապարակական սենեկից դուրս. եռանդոտ անձինքն էլ ընդհանուրի սառնսրտութիւնից կամ հեռացան Բագուից կամ թէ թուլացան-ընկան։

Պարահանդէսներ, խաղարկութիւններ և խաղեր ի հարկէ առաջուայ նման շարունակվում են և կշարունակվեն. բայց մինթէ մենք կհամարձակուենք դրանց անուանել կեանք, մինթէ մենք դրանք կհամարենք շարժումն մարդկութեան, զարգացումն մտքի.... մենք բոլորովին հակառակ ենք այդ տեսակ կեանքին և դրան կանուանենք պարապորդութիւն, դատարկութիւն, մինչև անգամ անբարոյականութիւն։ Իսկ երբ մենք դուրս կը գանք այն յիմար շրջանից, որտեղ մենք պահանջում էինք լրումն մեր կեր ու խումին, երբ մեր գոյութեան հիմքում կդնուի աշխատանք, մտաւոր զարգացումն, հասարակի օգուտը, երբ հրապարականժողովարանը կդառնայ մի տաճար, մի ուսումնարան, որտեղ մենք կժողովուենք միասին բարձր նպատակով, տալու մեր համարը միմեանց և հասարակութեան,—այն ժամանակ ես կասեմ ապրում ենք կատարեալ կեանքով։ Այն ժամանակ գուցէ և պարահանդէսները և միւս ուրախացուցիչ հաստատութիւնները ստանան մի ուրիշ կերպարանք. Նրանք կկազմեն մեզ համար նորոգող և զարթացնող միջոցներ, նրանք մտաւոր աշխատութիւնը առժամանակ արգելելով, կը հանգստացնեն ուղեղի ձգտեալ դրութիւնը, կտան լրումն նրա զգայականութեան և ուրեմն զօրութիւն սկսելու աւելի լաւ նորից մտաւոր աշխատութիւնը...

Բայց մեր շարժիչները, մեր դրդողները ովքեր պէտք է լինին, եթէ ոչ նոր սերնդի զօրաւոր ներկայացուցիչները—ուսանողները։ Ինչու այդ պարոնները մնում են այդպէս քնած, ինչու նրանք չեն մշակում այն մեծ հողը, որ ձգուած է նրանց առաջև և տակաւին շատ աղքատ է մտաւոր զարգացման մէջ։ Ինչու նրանք գործ չեն դնում ուսումը առօրեայ կեանքի հարցերի մէջ. ինչու վարվում են այդպէս թեթևամտաբար իրանց տարիներով շարունակուած աշխատանքի հետ։ Կարծես այդ պարոնները համալսարանի դասեր իւրեանց կեանքում լսած չլինին, կարծես դրանց մէջ երբէք չէ եղել ճշմարիտ պարապմունք, կարծես դրանք մեծացել են միայն զուարճարաններում.— եթէ այդպէս չէ, ինչու չեն աշխատում, ինչու չեն թափում իւրեանց ճիգն...

Այսպէս է վարվում մեր այժմեան բարձր հասարակութիւնը Բագուի, որոյ մէջ կան ռուսականին և հայեր *) դրանք են մեր յուսոյ աստղները—դրանք էլ անտարբեր են գործին։ Ինչ վերաբերումէ մեր միւս դասին, վաճառական և արուեստական, աւելորդ է ասել, որ ամենաանբաւարար երևոյթ է ներկայացնում և նահապետականութեամբ յառաջ է գնում, մինչև որ կկործանուի և նրանով։

10 Նոյ. 1874. *—*

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

«Դրօէքա» վրաց լրագրին գրում են Սուխումից, որ նոյեմբերի 22-ին այնպիսի գեղեցիկ և տաք եղանակ էր, որ դեռ ևս վարդը ծաղկում էր։

***

Ստացանք «Դպրոց» ամսագրի 4 և 5 տետրակները միասին անփոփած։

***

Ուրբաթ օրը, դեկտեմբերի 6-ին Թիֆլիսի նոր քաղաքային վարչութեան ձայնաւորները հաւաքվեցան վարչութեան դահլիճի մէջ և երդուեցին։

***

Մեզ գրում են Դէրբէնդից որ նոյեմբերի 19-ին մի քանի սիրողներ ներկայացումն տուին հայոց լեզվով, որին մասնակից էին և այդտեղի հասարակութեան մի քանի տիկիններ և օրիորդներ։ Ներկայացրին՝ «Մախմուր սալօփ» «Գիշերվան սաբրը խէր է» և «Դալլաք Արութին»։ Պէտք է ասել որ ներկայացումն աջողակ անցաւ, մանաւանդ Դերբէնդի հասարակութեանը հիացրեց հայ օրիորդների և տիկինների առաջին անգամ բեմի վրա համարձակ դուրս գալը։ Քաջալերված այդ աջողութեամբ, սիրողները կամենում են դարձեալ մի քանի ներկայացումներ տալ։

***

Մեզ գրում են Աստրախանից՝ Աստրախանու աղքատանոցի նորընտիր հոգաբարձուքը հաստատվեցան վիճակաւոր առաջնորդից, բայց հները մօտ չէին գալի և հաշիւ չէին ուզում տալ, պատճառելով թէ ընտրութիւնը անկանոն է եղել։ Բայց երբ լսել են, որ քաղաքական իշխանութեան կողմանէ պատուէր կայ իրենց յանձնել պաշտօնը և հաշիւը, իրենք անգրագէտ կամ թէ գործից անտեղեակ մարդիկ լինելով, դեռ սկզբից ոչ մի գիրք չունէին և նոր պիտի կարգի դնեն։ Այսպէս է եղել մեր մէջ շատ հոգաբարձութիւն և երեսփոխանութիւն։ Այսպիսի մարդկանց ձեռքին են ազգի փողերը և աղքատների կամ ապագայի վիճակը!!..

***

Մեզ լուր է հասնում, որ Դզլարի ծխական ուսումնարանը կաթողիկոսի հրամանաւ փոխարկվել է թեմական դպրոց։

***

Նոր-Նախիջևանից գրում են մեզ, որ նոյեմբերի 5-ին բացվեցաւ վերատեսչութեամբ Գրիգոր եպիսկոպոս Աղափիրեանցի հոգևոր դպրոցը։ Կանոնադրութիւնը դեռ վերջացրած չէ։ Լատիներէնի և յունարէնի դասատուութիւնը յանձն է առնում ինքն վերատեսուչը, մնացած առարկա-

*) Բագվում, եթէ երևում էլ են մի քանի շարժումներ հայերիս մէջ, նրանք պատկանում են ոչ մեր համալսարանական ուսանողական մասին, այլ գրականութեան մի քանի համեստ ծառայողներին։

ները աւանդելու է պ. Ռաֆայել Պատկանեան, կրօնագիտութիւնը, հայկաբանութիւնը, հին և նոր մատենագրութեան հետ տրվեցաւ Խաչատուր քահանայ Զարիֆեանցին, իսկ գծագրութիւնը և գեղագրութիւնը դաս տալու է պ. Ցէօվլեթեանը, «Դաստիարակ» ամսագրի խմբագիրը, որ իր խմբագրութիւնը Խալիպեան տպարանի հետ Թէօդոսիայից տեղափոխել է Նոր-Նախիջևան։

⁂

Մենք յայտնեցինք մեր ընթերցողներին, որ կովկասեան տնաշէն ընկերութիւնը հաստատված է և որ յունվարից պիտի սկսի իր գործունէութիւնը։ Այժմ լսում ենք որ այդ ընկերութիւնն էլ նպատակ ունի իրագործել այն բանը, որ մենք առաջարկած էինք «Մշակ» լրագրի № 37 մէջ՝ այն է Թիֆլիսի հին թաղը փոքր առ փոքր առնել, տները քանդել և նորերը շինել, փողոցները լայնացնելով և այլն, մի խօսքով թէ առողջապահական, թէ հասարակական պահանջումներին յարմարեցնել քաղաքի հին թաղերը։ Մենք բացի մեր առաջնորդող յօդվածի մէջ յայտնած մաքերից ունենք խմբագրութեան մէջ և մի ամբողջ մշակված պրօէկտ այդ խնդրի մասին։ Բոլոր սրտից աջողութիւն ենք ցանկանում այդ ձեռնարկութեանը, բայց չենք կարող չը յայտնել մեր ցաւակցութիւնը, որ մինչև մեր հայրենակիցները անտես էին առնում, այդ պրօէկտը, կամ դեռ ևս մտածում էին այդ բանի վրա,—ուրիշները արդէն իրագործում են այդ գործը։

⁂

Կիրակի օր, դեկտեմբերի 8-ին հաւաքվեցաւ Թիֆլիսի քաղաքային վարչութեան դահլիճի մէջ ձայնաւորների ընդհանուր ժողովը, քաղաքագլխին ընտրելու նպատակով։ Առաջարկվեցան տոմսակներով տասն և երկու անձինք, քուէարկվեցան միայն երեք անձն՝ իշ. Թումանով, պ. Յովհաննէս Խանջիեվ և գեներալ Մամացեվ։ Ներկայ էին 67 ընտրողներ։ Իշ. Թումանով ստացաւ 41 ձայն, պ. Խանջիեվ 34 ձայն։

⁂

Լսում ենք, որ դեկտեմբերի 15-ին, կիրակի օրը, գերմանական կլուբի դահլիճում հայ-գերասանական խումբը կը ներկայացնէ պ. Գաբրիէլ Սունդուկեանցի «Քանդած օջախ» կօմէդիան։ Հրաւիրում ենք հասարակութեան ուշադրութիւն այդ պիէսայի վրա։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՍՊԱՆԻԱՅԻ ՆԵՐՔԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Ամբողջ լուսաւորված աշխարհը զարմացած նայում է Սպանիայի արիւնահեղ և անվերջանալի ներքին երկպառակութիւնների վրա։ Մեծ մասը ընթերցող հասարակութենից, թէ Եւրօպայում, թէ Ռուսաստանում և մեզանում սկզբից հետաքրքրվում էր այդ սարսափելի եղբայրասպան պատերազմով, մեծ ուշադրութեամբ հետևում էր թէ ինչ վերջ կը ստանայ կարլօսեանների և հանրապետութեան կռիւը, բայց այդ պատերազմը այնքան երկար է շարունակվում, որ շատերը քաղաքագէտներից անգամ, որոնց ուշադրութիւնը լարված էր այդ արիւնահեղ անցքերով, սկսում են անտարբերութիւն ցոյց տալ Սպանիայում պատահող երևոյթներին։

Մինչև անգամ նրանցից շատերը, որք գրաւված են Սպանիայի մէջ պատահող վերջին ժամանակների անցքերով, նայում են այդ թշուառ երկրի ներքին պատերազմի վրա, որպէս ծնվող հանրապետութեան և մեռնող միապետութեան յուսահատ պատերազմի վրա.... Շատերը համարում են այդ երկպառակութիւնը մէկ տեսակ կռիւ գոյութեան համար նոր և հին քաղաքական սկզբունքների մէջ....

Ըստ երևոյթի կարծես թէ Սպանիայի ներքին երկպառակութիւնը ներկայացնում է պատերազմ նոր գաղափարների՝ հին գաղափարների դէմ, առաջադիմութեան և լուսաւորութեան՝ յետադիմութեան և խաւարի դէմ, ազատամիտ կուսակցութեան՝ անդրալեռնայինների, այսինքն կղերականների դէմ...

Բայց եթէ խղճմտաբար քննենք այդ ողբալի երևոյթները, որք այդքան ժամանակ աւերում են խեղճ երկիրը, կը համոզվենք որ սխալվում ենք մասամբ....

Սէրանօ մարշալի կուսակցութիւնը բոլորովին չէ կարող առաջադիմութեան և նոր գաղափարների ներկայացուցիչ համարվել, այլ պատերազմելով կարլօսեան կղերական կուսակցութեան դէմ, ակամայ գործիք է դառնում ազատամիտ սկզբունքների։ Բայց ապացոյց, որ նա սրտով չէ համակրում քաղաքական կեանքի նոր հոսանքին, թէև ստիպված է ներկայացուցիչ լինել հանրապետական քաղաքական ձևի, այն է որ շատ անգամ կարլօսեանների վրա յաղթող հանդիսանալով, մարշալ Սէրանօ և նրա կուսակցութիւնը իրանք սարսափում են իրանց արած վճռողական քայլերից, գրեթէ ամեն անգամ կարլօսեաններին յաղթելուց յետոյ, սկսում են աւելի անորոշ, աւելի մեղմ գործել, աշխատում են կարծես երկարացնել դօն-Կարլօսի հետ պատերազմական յարաբերութիւնները, զբաղեցնել սպանիացիներին անդադար պատերազմով, շատ անգամ երբ կատարեալ յաղթութիւնը կարլօսեանների վրա կախված է միայն մի վճռողական քայլից,—այդ քայլը դիտմամբ, կարծես, չեն անում և երբեք օգուտ չեն քաղում ունեցած աջողութենից....

Հասկանալի է այժմ, ինչի ներքին, արիւնահեղ պատերազմը այդքան երկար է շարունակվում։ Մարշալ Սէրանօյին և այժմեան սպանիական կառավարութեանը օգուտ չը կայ պատերազմը շուտով վերջացնելու։ Նոքա կը պահեն պետութեան ղեկը իրանց ձեռքում. քանի որ պատերազմը կը շարունակվի, ուրեմն քանի որ սպանիական ազգը թոյլ և բաժանված կը լինի։

Սէրանօ շատ լաւ գիտէ որ ազատամիտ կուսակցութիւնը Սպանիայում ատում է նրան, որ ամեն հանրապետականները նրա առաջին թշնամիներն են, որ ազգը համարում է նրան միայն պատերազմական ույժ,—ուրեմն պատերազմը վերջանալուն պէս, նա մի րօպէ մնալու չէ երկրի կառավարութեան մէջ, պէտք է յանձնէ իր տեղը ուրիշին, որովհետև զգում է թէ անընդունակ է խաղաղ, նորոգող, առաջադէմ կառավարչական գործունէութեանը....

Մարշալը հասկանում է որ նա հարկաւոր է իր հայրենիքի համար, մինչև որ պատերազմը շարունակվում է,—ուրեմն նա աշխատում է երկարացնել այդ պատերազմը, որքան կարող է, մի և նոյն ժամանակ գիտենալով որ քանի որ երկիրը պատերազմական դրութեան մէջն է, Մադրիդում ոչ մի յեղափոխութիւն պատահել չէ կարող....

Ահա, ինչպէս օգուտ է քաղում իր դրութենից այդ ազգի և հայրենիքի երևելի հարստահարողը....

Գ. Ա.

ՆԱՄԱԿ ԳԷՕՏՏԻՆԳԷՆԻՑ

Մի քանի ամիսների լռութիւնից յետոյ իմ անունս կրկին երևում է այս լրագրիս մէջ, թէև հին ծանօթ, բայց կիսով չափ օտարացած։ Մի թերթին նամակագրութիւններ հասցնելը ինչպէս և ծանօթների մէջ գրագրութիւնը նոյն աստիճանով աւելի դժուար է դառնում, որքան աւելի մեծ ժամանակամիջոց անցնում է երկու նամակների մէջ։ Որքան և օտարոտի երևէր այս միտքը առաջին անգամից, այնու ամենայնիւ ստոյգ է, որ քանի աւելի նիւթ դիզվեցաւ, նոյնքան սակաւ են հաղորդելու առարկաները։ Ուրեմն նամակները աւելի ճոխ կը լինէին նիւթով և աւելի ընդարձակ, եթէ կարելի լինէր ամեն օր գրել։

Այսպիսով քաղաքական նիւթերը իմ առաջ էլ այնքան դիզվել են, որ ես դժուարանում եմ ինչ առաջարկեմ ընթերցողներիս։

Ոգևորվեմ ես Կուլլմանի դէմ, որ Բիսմարկի դէմ եղեռնագործութիւն փորձեց։ Դա ինձ համար շատ դժուար կը լինէր, նորանից յետոյ երբ գերմանական լրագրութեան մեծ մասը այս փորձի անյաջողութիւնից մի այնպիսի նշանաւոր անցք կազմեց, որ ամենքին աւելի քան երբ և իցէ, վրդովեցնի կղերական կուսակցութեան դէմ։

Դա միամտութիւնից վեր է պատասխանատու դարձնել մի ամբողջ կուսակցութիւն այն բանի համար, որ արել է մի առանձնացած մոլեռանդ անձ։ Ես հարցնում եմ՝ որքան էլ պատուէինք և հեռևէինք Բիսմարկին, առիթ ունենք աղաղակ բարձրացնել, իբր թէ զօրանով բնական մի օրէնք վիրաւորված է եղել, եթէ այն հարիւր հազարներից, որոնց նեղում է պետական զօրութիւնը և մանաւանդ մայիսի օրէնքները, մէկը, և այն էլ անկիրթ մի մարդ, ուզեցաւ ատրճանակի մէջ պաշտպան գտնել։ Միթէ ազգասիրութիւնը պիտի ոչնչացնի մարդկային բնաւորութեան հասկանալը։

Թողնենք ուրեմն Կուլլմանին։ Կամ նայենք հասարակութեան առաւել բարձր մի դասի վերա։ Գրաֆ Արնիմի, նախկին դեսպանի կալանաւորութիւնը մեծ աղմուկ գործեց։ Բայց այս տեսակ անցքեր արդէն մի տարի է որ դադարել են ինձ հետաքրքրել և որովհետև ես կառավարչական կուլիսների ետևից կանգնած չեմ, այլ միայն լրագիրներ կարդացող հասարակութեան մի մասն եմ—կարծեմ որ այսպիսով բոլորովին արդար եմ վարվում։ Պատճառը հետևեալն է՝ այսպիսի անցքերի մասին լրագիրները սկզբից ամեն օր են տեղեկութիւն տալիս, որոնք ամենքին գըրգռման դրութեան մէջ են գցում, յետոյ այս հոսանքը աւելի և աւելի նուազում է և իսկ այն րօպէին, երբ այս անցքի պատմութիւնը ամբողջապէս գրավում է ընթերցողի ուշադրութիւնը, տեղեկութիւնները դադարում են։ Վերջին անգամ երբ ես այսպիսի մի անցքի պատմութիւնով խաբվեցայ, այն ժամանակն էր երբ Լասկերի ոգեւորված ճառերը ուղղված էին այն պարոնների դէմ, որոնք Գերմանիայի հասարակաց դատի կանչվեցան բօրսայի, երկաթուղիների և բաժանորդական ընկերութիւնների մէջ մեծ խաբեբայութիւններ գործած լինելու համար։ Այն ժամանակից ես սովորեցայ, որ խայտառակ անցքերը միայն այն ժամանակ լրագրութեան միջոցով կարող են մխիթարական մի վերջ ստանալ, երբ նրանց ասպարէզը ստորին կամ միջին դասերն են։ Այսպէս օրինակի համար տիկին Շպիցէդերի գործի պէս մի գործ մինչև վերջը կը հասցնեն։ Բայց որովհետև ես վատ սովորութիւն ունեմ շատ բաների նպատակի մասին հարցնել, այս պատճառով ամեն անգամ երբ այժմ մի որ և իցէ հասարակական նշանաւոր մի անուն խառն է մի այս տեսակ խայտառակ պատմութեան մէջ, ես ինձ ու ինձ հարցնում եմ՝ ինչի՞ն է այս գրգռութիւնը։

Մինչև այստեղ ես խօսեցայ միայն այնպիսի բաների վերա, որոնց մասին ես չեմ ուզում խօսել։ Բայց նախ և առաջ ես պէտք է իմ երկար լռութիւնը մեկնեմ։ Ով որ ոչինչ քաղաքական թերթ չէ կարդում, ինչպէս կարող է նա քաղաքական լրագիրների մէջ գրել։ Առաջինը, այսինքն ոչինչ քաղաքական լրագիր չը կարդալը՝ ես ստիպված եմ, որովհետև քաղաքական գիտութիւններ եմ ուսուցանում և ուրեմն իմ հայեացքները չը պէտք է բոլորովին փչացնեմ։ Մի քանի տարի է որ, ասես, մի խիտ ծուխ է պատել քաղաքական աշխարհը, որ աշխատում է փիլիսոփայութիւնը, պատմութիւնը և պետական իրաւունքը յետ մղել։ Փիլիսոփայական պատմական և իրաւաբանական գաղափարները սառնասրտութեամբ հերքվում են և անտես են առնվում։

Ահա մի քանի օրինակներ։

Մենք անդադար ասում ենք «ֆրանսիական հանրապետութիւն» կամ «սպանիական հանրապետութիւն»։ Բայց ոչ մինը այն մարդիկներից, որոնց պաշտօնն է պարապել քաղաքականութիւնով այնքան պատմութիւն չը գիտէ, կամ այնքան չէ մըտածել, կամ համոզմունքի այնքան անկախութիւն չունի, որ հաստատի թէ պատմութիւնը այնպիսի դրութիւնները, ինչպէս նոքա, որոնք մեր լուսաւորված դարում հանրապետութեան անուն են կրում, միշտ անուանվել են անտէրնչութիւն (междуцарствіе)։

Երկրորդ օրինակ։ Գիտութիւնը պէտք է իրողութիւններին յարմարվի, որովհետև այս վերջինները տեսութիւնների համեմատ ձևել անկարելի է,—և այդ ընդունում է արդեան գիտութիւնը։ Բայց ինչ է անում նա։ Ֆրանսիական պատերազմից յետոյ յանկարծակի ծագած ժամանակաւոր պահանջներին համապատասխանելու համար մի օրէնք կազմվեցաւ, Գերմանական կայսրութեան օրէնսդրութիւնը, ժամանակի ծնունդ, լի պակասութիւններով և անկատարելութիւններով, որ այս ձևով կարող է միայն գիտնական մի անկարելի սիստեմայի հիմք դառնալ։ Ոչ մի օրէնք, որ այսպիսի մեծ ընդարձակութիւն պէտք է ստանար երբեք չէ կազմվել այսքան շտապով։ Իսկ իրաւաբանները աշխատում են այս օրէնսդրութիւնը, որ աշխարհին ծանօթ ոչ մի պետական ձևին չէ յարմարվում, օրէնսդրական մի նոր սիստեմայի հիմք դարձնելու, այնպէս որ բոլոր անցեալ գաղափարները պետութիւնների դաշնակցութիւնների վերա միանգամից պէտք է հերքվին, չը նայելով որ Վէստֆալեան հաշտութիւնից սկըսած—էլ չը յիշենք յունական փիլիսոփաներին—շատ մարդիկ, որոնք անընդունակներից չէին, այս հարցի վերա մտածել են։ Կարծես պարոնները չունեն մի պատմական յիշողութիւն թէ ինչ վիճակին ենթարկվեցան Աղէքսանդր մեծի, Կարլոս մեծի և Նապօլէօնի վերանորոգման տեսութիւնները նրանց մահից յետոյ։—Ինչ պէտք է դառնային այս բոլոր կիսաւարտ սիստեմաները, եթէ Կուլլմանի գնտակը դիպած լինէր...

Երրորդ օրինակ։ Մեր օրական հարցի, պետութեան և եկեղեցու յարաբերութիւնների վերաբերութեամբ, մեր գիտունների աշխատասիրութիւնը մի հիմք է որոնում, բարձրանալով մինչև Քրիստոնէութեան առաջին դարերը։ Եւ երբոր խօսվում է սխօլաստական ժամանակների մասին, մի և նոյն ժամանակ յիշվում է և պետութեան և եկեղեցու մէջ եղած յարաբերութիւնները, իբր թէ այն ժամանակի պայմանները նոյն էին ինչպէս այժմ։ Այն ժամանակվայ պետութիւնը իսկապէս կաթոլիկ եկեղեցին էր, նրա գլուխը մի և նոյն ժամանակ, ըստ գաղափարի, տիրապետող էր ամբողջ լատինական և գերմանական Եւրօպայի վերա ընդարձակվող պետութեան։ Այս հայեացքի հետևանքը այն էր, որ հակառակող աւատականները և նահանդապետները պատժի էին ենթարկվում։ Սորա մէջ չկայ պատերազմ պետութեան և եկեղեցու մէջ, այլ աշխարհական և կրօնական սկզբի մէջ։

Բայց դառնանք մեր հարցին։ Իսկապէս նպատակս էր նկարագրել քաղաքական իրաւաբանութեան ժողովրդացնելու նոր արած փորձերը։ Ես վախենում եմ որ այժմ արդէն իմ նամակս անց է կացել նամակագրութեան դիրքը։ Մանաւանդ այսպիսի տխուր տրամադրութեամբ գրած մի յօդուածից յետոյ գուցէ ամենալաւն է վերջացնել։

Դր. Ֆան Կրիկէն

ՆԱՄԱԿ ԲԵՐԼԻՆԻՑ

21 Նոյեմբերի

Ինչպէս անցեալ նամակումս խոստացած էի ահա ուղարկում եմ ձեզ Րայխստագի այսօրվայ նստի կարճառօտ նկարագիրը։

Պատգամաւոր Վինտէրէր բողոքում է սաստիկ միջոցների դէմ որ գործ են դրվում Էլզաս-Լօթարինգիայում գերմանական հպատակութիւնը չընդունվածների դէմ։ Կառավարութեան կօմիսսար պ. Հէրցօգ պատասխանում է որ դա Ֆըրանսիական կառավարութեան պարտքն է հաշիւ պահանջել իր հպատակների դէմ եղած վարմունքի մասին և պատշաճ չէ այս հարցը բարձրացնել գերմանական Րայխստագի մէջ։ Վինդհօրստ (կենտրօն) բողոքելով պ. Հէրցօգի ասածի դէմ, հաստատում է որ միակ միջոցը գրաւել Էլզաս Լօթարինգիայի բնակիչները դէպի Գերմանիան նրանց հետ զգուշութեամբ վարվելն է և նրանց օգուտները Րայխստագի մէջ պաշտպանելը։ Զօննէմանի առաջարկութիւնը՝ ընդհատել դատաստանական հալածանք Րայմէրի և Հազէնկլէվէրի դէմ Րայխստագի նստերի տևողութեան ժամանակ ընդունվում է։

Լիբկնէխտ իր առաջարկութիւնը պաշտպանում է մի ճառով որ մի ժամ է տևում։ Նա կարդում է բանտարկված երեք պատգամաւորների ճառերի այն տեղերը, որոնց ոչինչ նշանակութիւն չէին տալ, եթէ այդ գաղափարները արտայայտված լինէին Րայխստագի մէջ։ Ճշմարիտ է, ասում է ճառախօսը, նրանք որոշ կուսակցական գաղափարներ էին յայտնում, բայց միթէ պատմագիրները ինչպէս Տրայչկէ և Զիբէլ չեն պատկանում նմանապէս մի որոշ կուսակցութեան, չողոքորթելով այժմեան քաղաքականութեան։ Բէբէլին դատապարտեցին որովհետև նա ասեց թէ Գերմանիան այժմ վայելում է զօրանոցի (Caserne) և բանտի միութիւն։ Մօստը դատապարտվեցաւ որովհետև նա ճառ ասեց կայսերութեան թշնամական մի ժողովում։ Մօստ, որ ենթարկվել է անողորմ վարմունքի բանդ մտնելու ժամանակ, իրաւունք չունի այժմ մինչև անգամ կարդալ իր կուսակցութեան լրագիրը՝ Frankfurter Zeitung, նրան արգելված է գրականապէս պարապելու և նա ստիպված է պօրտֆէօյլներ շինելով դրաղվել՝ դա մի բարբարոսութիւն է։

Վինդհօրստ, հերքելով կօմմունայի ուղղութիւնը և յեղափոխութիւնը և պահանջելով աստիճանաբար զարգացում և վերանորոգութիւններ, այնու ամենայնիւ չէ գովում կառավարութեան վարմունքը սօցիալ-ռամկապետականների վերաբերութեամբ։ Աւելի լաւ կը լինէր նրանց թոյլ տալ մեր վիճաբանութիւններին մասնակցելու, քան թէ այժմեան վարմունքով առիթ տալ կարծելու, որ մենք նրանց հետ վիճաբանելուց վախենում ենք։ Բայց այժմ բանտարկելը սովորական բան է դարձել, որից ազատ չեն և դեսպաններ։

Իշխան Բիսմարկ պատասխանում է որ եթէ բանտարկութիւններ աւելի յաճախ են դարձել

այժմ, դորա պատճառը այն է որ աւելի քան երբէք շատացել են զեղծումներ օրէնքների դէմ և մինչև անգամ այնպիսի շրջաններում, որոնք իրանց դրութիւնով պէտք է հանդիսանային պաշտպաններ օրէնքների։

Լասկէր հաստատում է որ «օրէնսդրութիւնը դեռ շատ պակասաւոր է Գերմանիայում և խոստանում է ապացոյցներ բերել, երբոր կը վերաքննուին օրէնքները։ Արնիմի գործի վերաբերութեամբ նա հաստատում է որ շատերը որոնք այժմ դժգոհ են կառավարութեան վարմունքով, գուցէ այդ չէին լինել, եթէ գործը քննուէր հրապարակաւ։

Բայխէնսպէրգէր եպիսկոպոսների բանտարկելու մասին ասում է որ նրանց հալածեցին նորա համար որ նոքա իրանց խղճմտանքի համեմատ վարուեցան։

Բիսմարկ պատասխանում է որ անդրալեռնայինները և սօցիալ-ռամկապետականները նորանումն են միմեանց նմանում, որ երկուսն էլ հերքում են օրէնքի հեղինակութիւնը։

Լիբկնէխտի առաջարկութիւնը մերժւում է— միայն Լիբկնէխտ և Հասսելմանն նրա համար են քուէ ցցում։

Դր. Ֆ. Միւլլէր

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մենք ստացանք Գերմանիայից տիկին Մարիամ Ք.... նամակը գերմանական Գօթա քաղաքի ուսումնարանների մասին, որ և կը տպենք «Մշակի» հետևեալ համարում։ Մեր խորին շնորհակալութիւնը յայտնելով պատուելի տիկնոջը, կասենք որ մարդկութեան պատմութեան մէջ միայն այն գաղափարները աջողված են, որոնց օգնական են եղել և կանայքը։ Ամենաարդար գաղափարը, երբ քարոզված էր միայն տղամարդից, երբէք աջողված չէ.... Բոլոր հայոց հասարակութիւնից և մանաւանդ մեր օրիորդներից և կանանցից արհամարհված հայոց լրագրութեան գործը Կովկասում մի անգամ պէտք է անհետանայ, ոչնչանայ, մինչև որ մեզ չը համակրէ, մեզ չօգնէ, մեզ ձեռք չը մեկնէ հայ կինը....

***

Թիֆլիսի քաղաքային ընտրութիւնների ժամանակ շատերը մեղադրում էին մեր ընտրողներին, թէ նրանք անտարբեր են դէպի հասարակական գործերը, թէ ընտրողների շատ աննշան մասը ներկայանում էր ընտրողական ժողովներին։ Բայց ինչ կասէք հետևեալի մասին որ պատահել է լուսաւորված Ֆրանսիայում։ Նորերումս Ֆրանսիական Ժիվօրս քաղաքում, որտեղ հաշւում են 2713 ընտրողներ, քաղաքային ընտրութիւններին ներկայացաւ այդ թւից միայն.. մի ընտրող։

***

Անգլիայի նախկին մինիստր-նախագահ, պ. Գլադստօն մի գրքոյկ է հրատարակել Պապի անսխալութեան դէմ։ Գրվածքը թարգմանվել է զանազան լեզուներով և մեծ աղմուկ է բարձրացել։

***

Մեզ գրում են Ջաքաթալից որ քանի մի ժամանակ սրանից առաջ Լագօդեխի հայ ժողովրդի մէջ երկու երեխաներ վախճանվեցան և նոցա ծնողքը ու հասարակութիւնը որոշեցին թաղել տալ նրանց ռուսաց քահանայի ձեռքով, որովհետև չեն կամենում Ջաքաթալի հայ քահանայի հետ ոչինչ յարաբերութիւն ունենալ, որ ստիպմամբ նշանակված է և Լագօդեխի քահանայ։ Վաղուց է արդէն որ տեղիս հայոց հասարակութիւնը բողոքում էր բարձր հոգևոր իշխանութեանը իր քահանայի դէմ, բայց մինչև հիմայ ոչինչ տնօրէնութիւն արած չէր այդ մասին։

***

Հասաւ Թիֆլիս և կօնցէրտներ է տալիս այստեղ մի նշանաւոր երաժիշտ, պ. Լօյկօ։

„ТИФЛИССКІЙ ВѢСТНИКЪ"

Լրագիրը

Կը հրատարակվի 1875 թւին նոյն պրօգրամայով, նոյն ձիրքով և նոյն ժամանակամիջոցներում։

Լրագրի գինը։

տարեկան փօստով . . . . 8 ր.

կէս տարվան. . . . . 4 ր. 50 կ.

Օտարաքաղաքացիք թող դիմեն ուղղակի հետևեալ հասցէով՝ Тифлисъ, въ редакцію „Тифлисскаго Вѣстника."

ԴՈՒՐՍ ԵԿԱՒ

Վրաց լեզուով և ծախվում է

Վարդանովի և ընկ. գրավաճառանոցում

Գրօէբայի"

ՓՈՔՐ ՕՐԱՑՈՅՑԸ

Ուղղադաւանների, հայերի և կաթօլիկների համար,

գինը ամեն տեղ՝ 15 կոպէկ։

Магазинъ **ЧАСОВЫХЪ ДѢЛЪ МАСТЕРА КАЦА,** на дворцовой улицѣ.

По умѣреннымъ цѣнамъ большой выборъ карманныхъ, золотыхъ и серебряныхъ часовъ, стѣнныхъ—двухнедѣльнаго хода, парижской работы, столовыхъ, и кабинетныхъ часовъ, будильники различныхъ системъ и цѣпочекъ различныхъ металловъ.

С. КАЦЪ.

Ս. Կաց ԺԱՄԱԳՈՐԾԻ ԽԱՆՈՒԹԸ Դվօրցօվի փողոցի վրա։

Չափաւոր գներով մեծ ընտրութիւն գրպանի ոսկեայ և արծաթեայ ժամացոյցների, Շվէյցարիայի ամենանշանաւոր գործարաններից, մեծ ընտրութիւն պատի և սեղանի ժամացոյցների փարիզի գործարաններից։ Զանազան շղթաներ ժամացոյցների համար նոր ոսկու, և զանազան այլ մետաղների, նոյնպէս կաշեայ շղթաներ։

2 (5) Ս. ԿԱՑ

Գալոց տարուայ Յունվար ամսից սկսւելու է „Փունջի" III հատորի տպագրութիւնը. ուստի խնդրվում է պատուելի պարոններից, որոնք զանազան քաղաքներում յանձն են առած „Փունջի" I և II հատորների տարածելը, իրանց մօտ գտնուած պատրաստի արծաթը դարձնել Թիֆլիս դօք. Երգար Յովհաննիսեանին, որպէս զի „Փունջի" մնացած հատորների տպագրութիւնը շարունակուի։

Րաֆֆի

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

КОММЕРЧЕСКОЕ СТРАХОВОЕ ОТЪ ОГНЯ ОБЩЕСТВО

Թիֆլիսի ագէնտ ՌՈՒՍԻՏՐԵԿԱՆ ԿՐԱԿԻ ԴԷՄ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ նշանակված է ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԱԳԷՆՏ։

Հարժական և անշարժ կայք ապահովացնել ցանկացողները կարող են դիմել՝

1) Ագէնտութեան գրասենեակը, Դվօրցօվի հրապարակի վրա, Հաբուրօվի տանը, 2) Գրասենեակի բաժինը, Կուկիայում, Միխայլօվսկի փողոցի վրա, քաղաքային հիւանդանոցի դիմաց, Ալէխանօվի տանը. 3) Գրասենեակի բաժինը, մայդանի վրա, Հադինովի քարվանսարայում, հարցնել Վասիլ Հադինովին։

2 (4) Ընդհանուր ագէնտ Վ. Ա. ԴՈՒԿԷԼՍԿԻ

ՇԱՄՊԱՅՆ ԳԻՆՈՒ ՇԻՇ (բուտիլկա)

10 ԿՈՊԷԿՈՎ ՀԱՏԸ

Նոյնպէս և այլ ապակեղէն ամաններ, գործարանի գներով, մեծ քանակութեամբ (օպտով) կարելի է ստանալ Գուարէբի ապակու գործարանի պահեստի մէջ Թիֆլիսում, Դվօրցօվի փողոցի վրա, Արծրունու գալէրէում, Իսկէլէրեր եղբայրների գրասենեակում № 168. Նոյնտեղ ընդունվում են պատուէրներ և անազան ապակեղէնի համար։

20 (20)

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 12. ՏԵՂԵԿԱՑՈՅՑ ԹԻՖԼԻՍ. 1874.

ԹԻՖԼԻՍԻ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ

(Դեկտեմբերի 10-ին)

ԹԻՖԼԻՍԻ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ	Ր.	Կ.
Ոսկին (պօլուիմպերիալ).	5	90
Բամբակ Երևանու.	4	50
" Ամերիկայի սերմից	6	80
Բուրդը թուշի	6	20
Թարաքամի	4	
Շաքարը ռսի (բրօցկու)	8	50
" միւս տեսակը	8	40
" զաքրան, տրանգիտ	5	
" մաքուր վճարած	8	20
Շաքարաւազը Ռսի	7	
Ղահվա Լիվանի լաւը	18	
" Մօկօ շատ լաւը	19	50
" Մարտինիկօի ցածր	15	
Աւիւրը Երևանի	1	10
Ալիւրը Գեանջայու հասարակ	1	20
" Շորագեալու	1	30
Գարին	"	65
Մոմ	10	30
Փոխանակագիր Պօլսի	6	45
" Գավրէժի	4	43
Լօնդօնի կուրսը (Օդեսայի վերայ) 1 լիրան արժէ	7	13
Մարսէլ և Փարիզ 353 ֆր. արժէ	10[illegible]	

ՀԵՌԱԳԻՐ

Քսան բառից կազմված հեռագիրը արժէ՝

	Ր.	Կ.
Կովկասի և Անդրկովկասի գըլխաւոր քաղաքները	1	
Նոր-Նախիջևան	1	
Մօսկվայ, Ս. Պետերբուրգ, Նիժնի-Նովգորոդ	2	
Աւստրիա	2	75
Անգլիա	3	75
Գերմանիա	2	63
Թիւրքիա	3	
Ֆրանսիա	3	50

ՆԱՒԵՐ

Օդեսայից Փոթի (ամառը) նաւը դուրս է գալիս հինգշաբթի օրերը ժամը 2-ին կէս օրից յետոյ։

Փոթիից Օդեսա կիրակի 6 ժամին կէս օրից յետոյ։

Օդեսայից Փոթի (ձմեռը) հինգշաբթի օրերը 3 ժամին։

Փոթիից Օդեսա չորեքշաբթի օրերը առաւօտեան։

Փոթիից Կ. Պօլիս նաւը դուրս է գալիս երկուշաբթի առաւօտները։

Կ. Պօլսից Փոթի կիրակի առաւօտները։

ՓՕԹԻ-ԹԻՖԼԻՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Թիֆլիսից մինչև Փօթի (ճանապարհորդների գնացքը) 8 ժամին 18 րոպէ առաւօտեան։ Մինչև Սուրամ (խառն գնացքը) երեկոյեան 8 ժամ. 17 րոպէ։

	առաւօտ.	երեկոյեան
Թիֆլիսից	8. 18	8. 17
Մցխէթ	9. 18	10. 48
Գորի	11. 39	1. 43
Սուրամ	1. 52	4. 30
Քութայիս	7. 55	
Փօթի	11. 27	

	առաւօտ.
Փօթիից	7. 38
Քութայիս	10. 12
Սուրամ	4. 57
Գորի	7. 23
Մցխէթ	9. 52
Թիֆլիս	10. 49

Թիֆլիս գալիս է ճանապարհորդների գնացքը երեկոյեան 10 ժամին 49 րոպէ։

Տեղերի գինը՝ Թիֆլիսից

	I կլաս.	II կլ.	III կլ.
Մցխէթ	90	68	38
Գորի	3. 20	2. 40	1. 33
Սուրամ	5. 22	3. 92	2. 18
Քութայիս	9.	6. 75	3. 75
Փօթի	13. 1	9. 75	5. 42

ՓՕՍՏ

Ընդունում է

Ռուսաստան և Եւրոպա ամեն օր, բացի կիրակի։

Երկուշաբթի

Երևան (Ջուլֆ, Պարսկաստան) Օզուրգէթ, Ախալցխայ, Բէլի Կլիւչ, Բագուի և Գանձակի նահանգ (ծանր փօստ)։

Երեքշաբթի

Սև և Ազով ծովի ռուս նաւահանգիստներ (ձմեռը) Բագուի և Գանձակի նահանգներ (թեթև փօստ)։ Նուխի (Ցարսկի կոլօդցի, Ջաքաթալ, Սղնախ, Թէլաւ, Լագօդէխ) թեթև փօստ։

Չորեքշաբթի

Երևան, (Ջուլֆ, Ալէքսանդրապօլ, Նոր-Բայազեդ) Ջուգդիդ։

Հինգշաբթի

Սև և Միջերկրական ծովի տաճկաց նաւահանգիստներ։

Ուրբաթ

Երևան (Ջուլֆ, Պարսկաստան, Ալէքսանդրապօլ) Օզուրգէթ, Ախալցխա, Բէլի Կլիւչ, Սև և Ազով ծովի ռուս նաւահանգիստներ, (ամառը), Բագուի և Գանձակի նահանգները (թեթև փօստ)։

Շաբաթ

Նուխի, (Ցարսկ. կոլօդ. Ջաքաթ. Սղն., Թէլաւ).

Փօթի-Թիֆլիսեան երկաթուղու կէտեր ամեն օր, բացի կիրակի։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ

	կոպ.
Բաց նամակը արժէ.	5
Ռուսաստան նամակը	10
Գերմանիա, Աւստրիա	10
Ֆրանսիա.	13
Անգլիա	14
Շվէյցարիա	14
Թուրքիա (Կ. Պօլիս	20
Թիւրքիա (ցամաք)	20
Իտալիա	16
Ամերիկա	28
Պարսկաստան	10
Հնդկաստան	70
Եգիպտոս	27

ՓՕՍՏԻ ԿԱՌՔԵՐ

Թիֆլիսից Վլադիկավկաս ամեն օր ամառը 6 ժամին կէս օրից յետոյ իսկ ձմեռը 4 ժամին։

Թիֆլիսից Պետրօվսկ, Ստավրապօլ և Ռօստով հինգ շաբթի և շաբաթ օրերը 6 ժամին առաւօտեան։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԲՈՐՍԱ

(Դեկտեմբերի 3-ին)

Լօնդօն մի րուբլ արժէ $33^{9}/_{16}$ պէնս (փոխանակ 40 պէնս)։

Փարիզ մի րուբլ արժէ $350^{1}/_{4}$ սանտիմ (փոխանակ 400 սանտիմ)։

Առաջին 5% փոխառութեան տոմսակ	$185^{1}/_{2}$
Երկրորդ	$181^{1}/_{2}$
5% բանկի տոմս. 1 շրջանի	98
" " " 2 "	$97^{7}/_{8}$
" " " 3 "	—
5% րէնտա	$101^{1}/_{2}$
Ազով-Դօնի բանկի ակցիաներ	—
Օդէսայի Առևտր. բանկի ակցիաներ	—
Ս. Պետերբուրգի քաղաքային կրեդիտի ընկերութ. օբլիգացիաներ	$90^{3}/_{4}$

«ՄՇԱԿԻ» ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ

—Ղարաքիլիս։ Ա. Տ. Ս. Ստացանք «Փունջի» 12 րուբլ։

—Մօսկվա։ Զ. Մ. Ուղարկեցինք ձեզ Աղայեանցի «Հընչիւնները»։

—Ս. Պետերբուրգ։ Ուսանող. Այսպիսի մասնաւոր երեւոյթները մենք չենք կարող տպագրել մեր լրագրի մէջ։

Дозволено Цензурою, 11 Декабря 1874 г. Тифлисъ Типографія Меликова и К-о Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ